

Balázs Mihály

Búcsú Szőke Katalintól*

Nagyon nagy veszteség, szép és hasznos dolgokat csinált – sóhajtotta el a lépcsőházban Iliá Mihály, amikor Kati eltávoztának másnapján találkoztunk. Ilyen letisztult egyszerűséggel én nem tudtam volna ezt megfogalmazni, akadályozott ebben az is, hogy képtelen voltam szabadulni annak a beszélgetésnek az emlékétől, ami akkor zajlott le közöttünk, amikor a doktori iskolát jelentő kisebb közösség nevében felkértem, hogy legyen a vezetőnk. Érveket hozott fel elképzeléseink ellenében, nagy elfoglaltságaira hivatkozott, ám most számomra az a legkínosabb, hogy elhangzott az is, nem vagyok teljesen egészséges. A megoldást kereső ember rámenős önzésével elsiklottam e megjegyzés fölött, és most nagyon nehéz megbirkóznom azzal, hogy talán nem kellett volna ezt tennem.

Másfelől persze belekapaszkodhatok abba, hogy egészen bizonyosan örömet is talált ebben a munkában. No nem a bürokrácia egyre féktelenebb, újabb és újabb találmányokkal előálló labirintusában, amitől betegsége elhatalmasodásával egyre jobban szenvedett, s amelynek leküzdésében Nagyillés Jánostól és Machan Esztertől kapott pótolhatatlan segítséget, hanem a munka érdemi, szakmai és emberi felkészültséget követő részében. Kati a doktori iskolában színre lépésétől kezdve folyamatosan és nagyon intenzíven vett részt a felvételiztetés munkájában, s igen jellemző, hogy ha csak tehetette, akkor is jelen volt, ha nem volt a felvételre vágyók között orosz irodalmár. Bizonyára sokunkkal együtt érezte, hogy valójában felvételi bizottságnak álcázott komoly szakmai fórum az a bizottság, amelyben mind a tizenkét program képviselője jelenlétében az irodalomról való gondolkodás sokféle típusával szembesülhet az ember. Mondanom sem kell, hogy nagyon határozottan és öntudatosan formált itt is véleményt, s egyáltalán nem csupán a sajátjai mérlegelésekor kért szót!

Karakteres megszólalásaiban annak a kisebb műhelynek az ereje is megnyilatkozott, amit az orosz irodalommal foglalkozók karunkon jelentettek, azé a sokszínű, s egymással nem is mindenben egyetértő közössége, amelyben Ferincz Istvántól filológiai alapvetést, Baróti Tibortól, Fejér Ádámától vagy Szőke Györgytől eszme- és poétikatörténeti érzékenységet lehetett tanulni, s amelyben a karunkról sajnós eltávozott Hahn Anna és Bagi Ibolya a legközvetlenebb mindennapos ösztönzést és együttműködést jelentette, s amelyben nem az 1980-as évek végén kezdtek el foglalkozni a 19–20. századi orosz irodalom esztétikailag értékes, maradandónak bizonyuló műveivel.

A dolgozni tudó és szerető Katalin (nagyon okos, nem névrokonom, de nagyon értelmes lány, mondta, hívta föl rá figyelmemet egykoron Szőke György) egyre markánsabb szakmai produkciókkal jelentkezett, elérte azt (nem mindenkinek adatik meg ez a humán tudományok világában), hogy a 20. század eleje, s azon belül is az orosz szimbolista regényirodalom területén nemzetközileg is jegyzett kutatónak számítsen, ezzel kapcsolatos írásai olvasottá

* Szőke Katalin, a Szegedi Egyetem egyetemi tanára, az Orosz Filológiai Tanszék oktatója és volt vezetője 2018. április 3-án elhunyt. Hamvait 2018. április 28-án a dunapataji katolikus temetőben helyezték örök nyugalomra.

Barátunktól, folyóiratunk megbecsült szerzőjétől Balázs Mihály emlékező írásának és Lepahin Valerij versének közlésével búcsúzunk. (A Szerkesztőség)

és idézetté váljanak a nemzetközi szlavisztika egyáltalán nem kicsiny világában. Hozzájárult ehhez az is, hogy konferenciákon való részvétellel és egyéb módokon, különösen az irodalmi tudományosság kelet-európai intézményeivel (az oroszországi Puskinszkij dommal, valamint cseh- és lengyelországi műhelyekkel) intenzív szellemi kapcsolatokat alakított ki.

Szőke Katalin azonban nem volt csupán a nagyvilágnak dolgozó, a nemzetközi elismertséget görcsösen hajszoló tudós. E fájdalmas alkalmából megszólalásra felszólította legalább újra beleolvastam írásait, s átlapoztam bibliográfiáját, s így világossá vált számomra, hogy szinte misszionáriusi elhivatottsággal törekedett arra, hogy az orosz kultúra magyarországi, illetve a magyar oroszországi jelenlétét előmozdítsa. Társszerzőkkel összeállított antológiák sorozata tanúskodik erről, továbbá részvétele hézagpótlónak tartott nagy orosz művek fordításában, fordítások ösztönzésében vagy az elkészült művek értő és takarékos utószavakkal történő útra bocsátásában Bulgakovtól Szergej Dovlatovon át Szorokinig, vagy Szingavszkijig. S nem csupán szépirodalomról van itt szó, hadd hívjam fel itt a figyelmet Bahtyin nagy Rabelais-könyvének arra az Osirisnél megjelent újabb kiadására, amelyben a szatíráról szóló, a korábbi kiadásokban nem szereplő részeket nagyon komoly jegyzetekkel látta el.

Szerencsére a Baka Istvánnal való intenzív együttműködés Szegeden legalábbis sokkal jobban ismert annál, hogy erről részletesen szólnom kellene. Inkább csak arra utalnék, hogy két szuverén személyiség vitákat is felölelő együttműködéséről lehetett itt szó, amelynek során az avantgárdtól közismerten idegenkedő nagy költő bizony olyan kompromisszumokra is rákényszerült, hogy lefordítsa Wegyenszkij *Ivanovék karácsonya* című kifejezetten polgár- és közizléspukkasztó drámáját.

Másfelől az e témában született írásai nem szűkölködnek olyan megállapításokban, amelyek a magyar irodalommal foglalkozók számára is megkerülhetetlenek, Baka Yorick versét például úgy elemezte, hogy rendkívül fontos észrevételeket közölt Kormos István költészetéről is.

A matarka adatbázisban a találatokat áttekintve és időnként beleolvastva nem haboznék úgy fogalmazni, hogy az 1980-as évek végétől kezdődően Szőke Katalin a kortárs orosz irodalom legalábbis egyik mindenesének tekintette magát, aki tanszéki munkatársai által megtámogatva kereste az alkalmat arra, hogy a magyar szellemi élet számára üzenettel bíró orosz irodalmi jelenségekről számot adjon. A szorosabban vett szakmai folyóiratokon (*Helikon*, *Filológiai Közlöny*) túl a *Forrástól* a *Holmin* át a *Tiszatájig* és a *Vigiliáig* ível azon irodalmi lapok sora, amelyekben egy-egy fontos szereplő vagy irodalmi jelenség friss fejleményei szemléletes rajzolatával találkozhatunk. Ezek a bemutatások ugyanakkor mindig higgadtak és tárgyyszerűek, az áthallatásokat sohasem erőltetik didaktikusan, lett légyen szó a paraszti ellenkultúra olyan képviselőiről, mint Raszputyin, vagy Vaszilij Suksin a *Forrásban*, vagy másfelől Viktor Pelevinről az *Élet és Irodalomban*.

Egy nagyon fontos üzenet azonban ott van ezen, részben az *Álommúzeum* kötetébe is fellelt tanulmányok mindegyikében, az önálló gondolkodás, a szuverén értelmiségi lét apoteózisa. Jól kivehető ezekből az írásokból, hogy az orosz irodalom és irodalomtudomány számára mértékét adó személyiségei személyes és kollektív használatra egyaránt szóló példatárat is jelentettek, követendő magatartásmintákat arra, hogy az alkalmasint szörnyű hatalmi kényszerek között hogyan lehet mégis megkísérelni a személyiség autonómiájának védelmét, és legalább a belső szabadságra való törekvést. Ez eszembe juttatja, hogy a megidézett beszélgetésünk végén a vállalás kimondása után szinte mellékesen azt is odavetette, hogy egyébként tudja: legfontosabb feladata annak a szakmai igényességnek az őrzése, amit az iskola alapítója, Csetri Lajos képviselt.

Fájdalmas kötelességünk, hogy meghajtsuk fejünket e köznapi botladozásokkal együtt sikerrel képviselt törekvés előtt.